Nasreddin Hoca Fıkralarının Çizgi Filme Uyarlanmasında Karşılaşılan Problemler Üzerine

Doç. Dr. Zülfikar Bayraktar

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9515-5408>

Bandırma Onyeddi Eylül Üniversitesi, Ömer Seyfettin Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Yeni Medya ve İletişim Bölümü, Balıkesir – TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 30.12.2020

Kabul: 01.03.2021

On-line Yayın: 31.03.2021

Anahtar Kelimeler

Çizgi Film

Söz Komiği

Hareket Komiği

Nasreddin Hoca Fıkraları

Kültür Ekonomisi

Araştırma Makalesi

* Bu çalışma, “5-7 Temmuz 2015 tarihlerinde Akşehir’de düzenlenen, Uluslararası Nasreddin Hoca Sempozyumu”nda sözlü bildiri olarak sunulan “Nasreddin Hoca Fıkralarının Çizgi Filme Uyarlanmasında Karşılaşılan Problemler” başlıklı bildiriden üretilmiştir.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.49669>

Öz

Türk sözlü anlatı geleneği içerisinde Nasreddin Hoca fıkralarının önemli bir yeri olduğunu ifade etmek mümkündür. Nasreddin Hoca tarihi kişiliğinden ziyade, fıkraları ile neredeyse tüm dünyada nam salmış bir fıkra tipidir. Yerelden evrenselliğe uzanan çizgide böyle bir başarıyı yakalamış olmasının temel nedeni insanı tüm yönleriyle yansıtmada yatmaktadır. Nasreddin Hoca fıkralarında sadece Türk insanının değil, tüm insanlığın ortak meseleleri ele alınır ve bu meseleler belli bir hoşgörü atmosferi içerisinde çözüme bağlanır. Dolayısıyla, Nasreddin Hoca fıkraları geçmişten günümüze birçok araştırmacının üzerinde çalıştığı bir konu olagelmıştır. Bu konuda çalışan birçok araştırmacı bu eksende, Nasreddin Hoca ve Nasreddin Hoca fıkraları üzerine farklı bakış açıları ortaya koymuşlardır. Nasreddin Hoca fıkraları sözlü, yazılı ve dijital kültür ortamlarında güncellenerek varlığını geçmişten günümüze sürdürmüştür. Bu bağlamda, Nasreddin Hoca fıkralarının genç kuşağa ve de özellikle çocuklara tanıtımında çizgi filmin önemli bir aktarım aracı olduğunu ifade etmek mümkündür. Nasreddin Hoca fıkralarının çizgi filme uyarlanması sürecinde, gerek çizgi filmde kullanılan fıkra metinlerinin kurgusundan gerekse çizgi filmin izleyicisi konumunda olan çocukların algı düzeylerinden kaynaklanan birtakım problemlerle karşılaşmıştır. Bu sebeplerden dolayıdır ki, Nasreddin Hoca fıkralarının çizgi film kurgusu içerisinde kendine yer bulması konusu, çizgi film yapımcıları arasında yaygınlık kazanamamıştır. Makalede, Nasreddin Hoca fıkralarının çizgi film kurgusu içerisinde daha fazla yer bulabilmesi noktasında, bu alandaki temel problemler ele alınarak bu problemlere çözüm önerilerinde bulunulacaktır.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Bayraktar, Z. (2021). Nasreddin Hoca Fıkralarının Çizgi Filme Uyarlanmasında Karşılaşılan Problemler Üzerine. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 14(84): 209-218.

Problems Faced in Animation Adaptations of Hodja Nasreddin Joke

Assoc. Dr. Zülfikar Bayraktar

Bandirma Onyedil Eylül University, Ömer Seyfettin Faculty of Applied Sciences, Department of New Media and Communication, Balıkesir – TURKEY

Article History

Submitted: 30.12.2020

Accepted: 01.03.2021

Published Online: 31.03.2021

Keywords

Animations

Verbal Comedy

Action Comedy

Jokes of Hodja Nasreddin

Cultural Economy

Research Article

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.49669>

Abstract

It is obvious that Hodja Nasreddin jokes play an important role in Turkish oral narrative tradition. Rather than his historical personality, Nasreddin Hodja is a joke character who is famous for his jokes in the world. The main reason for achieving such a success in the line extending from local to universal is that it reflects people in all aspects. The jokes of Hodja Nasreddin do not only include Turkish people but all human beings' common issues and all the issues are solved in an atmosphere of certain tolerance. Nasreddin Hodja jokes have been studied by numerous researchers from past to today. Many researchers have revealed different perspectives on Nasreddin Hodja and jokes related to him. The jokes of Hodja Nasreddin have been updated within verbal, written and digital cultural environments and survived until today. Within this context, it is possible to state that animations are significant devices for new generations, especially to children, regarding the transfer of the jokes of Hodja Nasreddin. However, there are some problems faced in the process of the adaptation of the jokes based on both perception levels of children who are the primary audience of animations and structure of the texts. That is why the jokes of Hodja Nasreddin are not commonly used within the animations. In this paper, basic problems in the area and possible solutions to these problems are discussed with the aim of enabling a more common use of the jokes of Hodja Nasreddin in animations.

GİRİŞ

Geleneksel kültürün kuşaklar arası aktarımında sözlü, yazılı ve özellikle de son dönemde dijital kültür ortamlarının önemli birçok işleve sahip olduğunu ifade etmek mümkündür. Zaman içerisinde geleneksel bağlam özelliklerini kaybeden sözlü yaratmaların, yeni bağlamlarına uyum sürecinde eski ile yeni arasında bağlam, şekil, içerik ve işlev özellikleri bakımından değişime uğradığı gözlemlenmiştir. Bu değişimde günümüz insanının ihtiyaçları ve beklentileri önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla geleneksel kültür ile bu kültürün yaratıldığı, aktarıldığı ve yeniden icra edildiği ortamlar arasında, özellikle de kültürün bağlam özelliklerinden kaynaklanan değişim ve gelişmelerden dolayı birtakım sorunlarla karşılaşmıştır.

İnternetin, televizyonun hatta elektriğin olmadığı bir toplumun eğlence ihtiyaçlarına cevap ararken ortaya koymuş olduğu kültürel yaratmalar zamanla bahsi geçen gelişmelerle beraber farklı bir formata kavuşmuştur. Kültürün icra edildiği sözlü, yazılı ve dijital kültür ortamı geleneksel kültürü bu bağlamda yeni bir iletişim ağına taşımıştır. Bu değişim ve gelişimden en çok da sözlü gelenek yaratmaları arasında yer alan ve halk edebiyatının önemli türlerinden olan ninni, masal, fıkra, efsane ve destan gibi anlatmalar nasibini almıştır. Daha çok sözlü kültürün kendisine sunmuş olduğu imkânlar dâhilinde yaratımı ve aktarımı yapılan bu yaratmaların, zamanla sözlü kültürden yazılı kültüre, sonrasında da yazılı kültürden dijital kültüre aktarımı yapılmaya başlanmıştır. Özellikle kültür ekonomisi alanında çalışan girişimcilerce sıkça uygulanan bu teknik ve metot son yıllarda internetin tüm dünyada yaygınlık kazanmasıyla daha da farklı bir formata kavuşmuştur.

Şimdiye kadar özellikle Dede Korkut Destanları ve Keloğlan masalları başarılı bir şekilde geleneksel formata bir yönüyle bağlı kalınarak ve yeniden senaryolaştırılarak dijital kültür ortamında kendine yer bulmuştur. Özellikle sözlü kültür yaratmaları içerisinde yer alan destan ve masal kurgularının dijital ortamda kendine yer bulması daha pratik bir teknik ve metot üzerinden gerçekleştirilmiştir. Buradaki en önemli husus, destan ve masal metinlerinin dijital kültürdeki yeni bağlamlarına birçok yönüyle uyum göstermelerinden kaynaklanmaktadır. Fakat bu durum tüm sözlü gelenek yaratmaları için söz konusu olamamıştır. Genel olarak fıkraların ve de özelde Nasreddin Hoca fıkralarının dijital kültüre taşınması noktasında bazı problemlerle karşılaşmıştır. Özellikle *çizgi film*, bir diğer şekliyle ifade etmek gerekirse *animasyon* sektöründe çalışan girişimcilerce bu konu büyük bir sorun teşkil etmektedir. Çizgi film izleyicisinin genellikle 3-11 yaş arası çocuklardan oluşması ve bu yaş aralığındaki çocukların algı düzeylerinin Nasreddin Hoca fıkralarını algılayabilecek bilişsel olgunlukta olmaması ve Nasreddin Hoca fıkralarının hemen hemen büyük kısmında söz komiğinin hareket komiğine göre daha ağır basması bu fıkraların başta çizgi filme ve de çocuk tiyatrosuna adaptasyonunu zorlaştırmıştır. Özellikle Nasreddin Hoca fıkralarının birçok defa çizgi film adaptasyon denemeleri yapılmışsa da özellikle çocuk izleyiciler tarafından ilgi görmemiştir. Çalışmada bu bağlamda, Nasreddin Hoca fıkralarının çizgi filme uyarlanmasında karşılaşılan problemler üzerine görüş ve öneriler tartışılacaktır.

Sözlü Gelenekten Dijital Kültür Ortamına Fıkra Türü Üzerine

Türk halk edebiyatı içerisinde fıkra türünün bağlam, yapı ve şekil, içerik ve işlev özellikleri yönüyle önemli bir yere sahip olduğunu ifade etmek mümkündür. Başta eğlenmek, hoşça vakit geçirmek, ders vermek, tenkit etmek, bir konuya açıklık getirmek, geleneksel normları yeri geldiğinde hatırlatmak, protesto etmek ve rehabilite etmek gibi temel işlevlere sahip olan bu yaratmalar, gerek anlatıcısı ve dinleyicisi, gerekse de yapı ve şekil özellikleri bakımından birçok sözlü edebiyat yaratmasından farklılıklar göstermektedir. Bir fıkra durduk yere ve sadece "*Sana bir fıkra anlatayım da gülelim!*" şeklinde anlatılmaz. Türk sözlü geleneği içerisinde özellikle Nasreddin Hoca fıkralarının bağlamı düşünüldüğünde, bu fıkralar daha çok "*yeri geldiğinde*" yani bir koyuya dikkat çekmek, bir konuyu açıklık getirmek ve dinleyenine ders verip onu tenkit etmek için anlatılmaktadır.

Özellikle sözlü kültürden yazılı ve dijital kültür ortamına taşınan ve dolayısıyla bağlamından, yani yaratım ve aktarım ortamından soyutlanarak aktarımı yapılan bu fıkralar zaman içerisinde anlam ve ifade daralmaları yaşamaktadır. Yeri geldiğinde anlatılan fıkraların işlev özellikleri zamanla değişime uğramış, başta kıssadan hisse çıkarmak için anlatılan fıkralar zamanla eğlence ve hoşça vakit geçirmek için anlatılmaya başlanmıştır. Bu durum bizlere sözlü kültür ürünlerinin bağlamları değiştiği zaman işlevlerinin de zamanla değişebileceğine güzel bir örnek teşkil etmektedir. Bu durum aynı zamanda genelde fıkraların, özelde ise Nasreddin Hoca fıkralarının özellikle yazıya geçirilmesinde ve de özellikle dijital kültüre aktarımında birtakım sorunlarla karşılaşmamıza ve bu sözlü yaratmaların kuşaklar arası aktarımında birtakım problemlerle karşılaşmamıza zemin oluşturmuştur.

Sözlü, yazılı ve dijital kültür ortamlarının birbirlerinden farklılık arz ettiğini ifade etmek mümkündür. Sözlü yaratmalar bu bağlamda yazılı ve kültür ortamlarına aktarıldıklarında muhakkak derecede değişime uğramaktadırlar. Bu durumu, bir sorun ya da bir gereklilik olarak da ele almak mümkündür. Fakat kanaatimizce burada sorulması ve de üzerinde düşünülmesi gereken en önemli konunun, bu sözlü yaratmaların yazıya ve dijital kültür ortamına aktarımında nasıl bir teknik ve yöntem izleneceği meselesidir. Şimdiye kadar sözlü geleneğe yaşayan birçok mit, destan, efsane, masal ve memorat kurgusu dijital kültür ortamında kendine yer bulmuştur. Kimisi izleyicisi tarafından beğeni ile karşılanırken birçoğu da maalesef ilgisizlikten dolayı dijital kültürde kendine yer bulamamıştır. Burada muhakkak olan bir şey var ki, o da bu sözlü yaratmaların özellikle dijital kültür ortamına aktarımında yaşanan teknik ve yöntemlerde yapılan hatalardan kaynaklandığı gerçeğidir.

Yukarıda bahsi geçen sorunun temelde iki sebebi olduğunu düşünüyoruz. Kanaatimizce bunlardan birincisi, sözlü geleneği dijital kültür ortamına taşıma çabası içerisinde olan kültür ekonomisi alanında çalışan girişimcilerin, özellikle sözlü geleneğin bağlam özelliklerinden yeterince haberdar olmamalarından kaynaklanmaktadır. Bir diğer sorun ise, sözlü gelenekteki yaratmaların dijital kültür ortamına aktarıldıklarında izleyici ve dinleyici üzerinde aynı etkiyi bırakamamasından kaynaklanmaktadır. Burada, sözlü geleneğin anlatım imkânlarıyla dijital kültür ortamının anlatım özelliklerinin aynı işlevleri yerine getiremeyişi önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Nasreddin Hoca Fıkralarının Genel Özellikleri

“Nasreddin Hoca fıkraları birçok açıdan değerlendirildiğinde, bunların bir fıkra tipi oluşturduğu ve Nasreddin Hoca’nın tarihi kişiliğini yansıtmaktan öte Türk milletinin kolektif bilincini ve kolektif karakterini yansıtmakta olduğu görülür. Bu bağlamda, Nasreddin Hoca fıkralarında sonuç olarak ortaya çıkan gülme sadece sıradan bir refleks değildir. Bu bilinçli bir gülmedir. Gülen kişi bu yolla kendini ve karşısındakini belli bir hoşgörü atmosferi içinde yargılar ve bu durumu yine hoşgörü ile çözüme bağlar. Bu durum, Türk milletinin kendisiyle barışık olduğunu, komplekslerinden arındığını, kendi eksikliklerinin farkına varıp buna gülebildiğini göstermektedir. Kişinin eksikliklerini fark etmesi, buna gülebilmesi ve bununla ilgili çözüm üretmeye çalışması sağlıklı bir zihnin sonucudur (Kırman, 2005: 57; Bayraktar, 2013: 151)”.

Nasreddin Hoca fıkra metinlerinin hemen hemen hepsi, mizah çeşidi olarak değerlendirildiğinde, nükte başta olmak üzere hiciv ve ironiye örnek teşkil etmektedir (Türkmen, 1999: 19; Bayraktar, 2010: 379; Kaya, 2011: 37). Bu fıkralarda motif ve amaç, keşfetme, aydınlatma ve düzeltmedir. Fıkraların alanı insan tabiatı, kelime ve fikirler, ahlak ve davranıştır. Fıkralarda metot veya araç olarak gözlem, sürpriz ve vurgulayarak etkilemenin kullanıldığını söyleyebiliriz. Fıkraların hâkim olduğu dinleyici kitlesini de sempatik tipler, zeki tipler ve kendinden emin tipler oluşturmaktadır (Türkmen, 1999: 20; Bayraktar, 2010: 379). Nasreddin Hoca fıkralarında mizah unsuru oluşturulurken birden çok metot ve yöntem kullanılmıştır. Bunların belli başlı olanlarını, mantık dışı durum ve sözlere başvurma, uyumsuzluk, kelime oyunları, kafiye oyunları, benzetme, şaşırtıcı zekâ oyunları, beklenmedik, akla gelmedik nedenler, ihtimaller ortaya atma, umulmadık, şaşırtıcı davranış ve sözler, abartma, imâ, taşlama ve çağrışım şeklinde sıralamak mümkündür (Türkmen, 1999: 19-20;

Bayraktar, 2010: 379).

Nasreddin Hoca fıkralarındaki mizahın genel niteliklerinden biri de fıkralarında sözden doğan komiğin daha çok, durumdan doğan komiğin daha az oluşudur. Yani fıkralarda söz komiği, hareket komiğine ağır basmaktadır. Bu durum Nasreddin Hoca fıkralarının sinema, tiyatro ve çizgi filme uyarlanmasında sorun oluşturmaktadır. Nasreddin Hoca'nın mizahında söz ve hareket komiği genellikle birbirini tamamlayan iki unsurdur (Türkmen, 1999: 15; Bayraktar, 2010: 379).

Nasreddin Hoca fıkralarındaki son espri cümlelerinden bazıları zamanla atasözü ve deyim haline gelmiştir. *“Acemi bülbül ancak bu kadar öter, bindiğin dalı kesme, ipe un sermek, kazın ayağı, buyurun cenaze namazına, el elin eşeğini türkü çağıra çağıra arar, damdan düşenin halini damdan düşen anlar, fakirin malı gözünün önünde gerek, mavi boncuk kimdeyse benim gönlüm ondadır, yorgan gitti kavga bitti, parayı veren düdüğü çalar* (Emeksiz, 2013: 325; Bayraktar, 2010: 380)” vb. gibi atasözü ve deyimler bunlardan bazılarıdır.

“Nasreddin Hoca'yı ahmak ve sersem gösteren fıkralar da vardır. Bu, bir sıkıntıdan kurtulmak için aptallık taslamak, kendini aptal yerine koymak bağlamında değil, yabancılaştırma ögesinin ya da özelliğinin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Nasreddin Hoca fıkralarında konu, önce küçük bir olay öykü biçiminde anlatılır. Bu olay içerisinde kişiler ve çevre hakkında da bilgi verilir. Sonuç olarak da Nasreddin Hoca'nın o konu ve olayla ilgili nüktesi bulunur. Bu nükteler anlaşılır, kısa ve açıktır. Ayrıca, Nasreddin Hoca fıkralarında gerçekler şudur, ya da budur şeklinde öğüt verilerek açıklanmaz. Durumun çelişkisi ele alınır ve insanın düşünmesi sağlanır. Fıkralarda yer alan eleştirilmesi gerekli alandır. Uyumsuzluk Nasreddin Hoca fıkralarının özünü oluştururken büyük ölçüde biçimini ve kurgusunu da oluşturur (Bayraktar, 2010: 381)”. Ayrıca, “Nasreddin Hoca fıkralarında heyecan ve dramatik gerilim yoktur. Bu fıkraların biçim ve içerik özelliğindedir. Nasreddin Hoca fıkralarında anlatılan olaylar ne kadar kötü olursa olsun dramatize edilmez. Dinleyicide acımaya, korkuya ve gözyaşına yol açmaz. Aksine güldürür ve bu güldürmenin sonucunda halkın kendisini eleştirdiğini, yargıladığını, düşünmeye ve denemeye itildiğini görürüz (Bayraktar, 2010: 380)”.

“Nasreddin Hoca fıkralarının temel konu insan ve insan ilişkileridir. Bu fıkralarda insanoğlunun bencillikleri, yanlışları, gülünç tarafları, zaafı, hataları, sakarlıkları ve çaresizliği ele alınır. İnsan ilişkilerindeki kimi sorunlar üzerinde durulur. Fıkralarda hakaret ve saygısızlık içeren unsurlara rastlanmaz. Fıkraların bütününde, insana, topluma, çevreye ve diğer varlıklara karşı saygı ve sevgi esastır. Yine fıkralardaki eleştirinin temel amacı, kişinin kendi yaptığı yanlışın farkına vararak bundan ders almasıdır. Kişinin kendisinin hatalarının farkına varmasını sağlamak için ustalıkla işlenmiş bir dil ve üslup kullanılır (Bayraktar, 2010: 381)”.

Nasreddin Hoca fıkralarının çatısına, genel manada baktığımızda sadece Türk insanının değil, bütün insanlığın ortak sorunlarının ele alındığını görmek mümkündür. Nasreddin Hoca gibi yerel bir karakterin tüm insanlar tarafından kabul görmesinin en önemli nedenlerinden biri de budur (Sakaoğlu, 2013: 35-40). Tüm insanlık, sorunlarının ustaca çözümünü bu fıkralarda bulur. Bu fıkralarda neredeyse ele alınmayan bir tip, üzerinde durulmayan sosyal bir mesele yok gibidir. Bu bağlamda, birçok fıkra zamanla Nasreddin Hoca'ya bağlanmış, başka kişilere ait fıkralar Nasreddin Hoca fıkrasıymış gibi anlatılmaya başlanmıştır. Bu fıkralara yenileri eklenmiş ve fıkra sayısı zamanla daha da artmıştır. Bu bakımdan yaşaya gelen Nasreddin Hoca'nın fıkraları değil, Nasreddin Hoca fıkralarıdır. Hoca'yı ve fıkraları 13. Yüzyıl Anadolu halkı yaratmış, yaratım süreci çağlar boyu sürmüştür. Nasreddin Hoca fıkraları her kuşak tarafından sahiplenilerek günümüze kadar gelmiştir. Kültür ve özellikle de geleneksel sözlü kültüre sahip çıkma bakımından bu durum son derece önemlidir. Bir diğer önemli unsur ise güncellemedir. Geleneksel kültürün canlı kalabilmesi, benimsenmesi onun güncellenmesi ile mümkündür. Konuya bu açıdan baktığımızda, Nasreddin Hoca başta olmak üzere fıkra kültürümüzde güncelleme yapılabilmekte ve dolayısıyla Nasreddin Hoca ve onun etrafındaki anlatımlar çağları aşabilmektedir (Ekici, 2009: 279-280).

Nasreddin Hoca Fıkralarının Çizgi Filme Uyarlanması

Sözlü gelenekten yazılı kültür ortamına oradan da dijital kültür ortamına taşınan Nasreddin Hoca fıkraları, bu yolla daha geniş bir aktarım imkânına sahip olmuş ve dolayısıyla bu fıkraların yayılım alanı daha da genişlemiştir. Bu bağlamda, sözün, yazı ve de özellikle dijital kültür ortamıyla daha geniş bir alana yayıldığı gerçeği dikkatlerden kaçmamalıdır. Bu durum teknolojinin yakın gelecekte de, özellikle sözlü kültür ortamına birçok yönüyle daha fazla alternatifler geliştireceği gerçeğini de bizlere hatırlatmaktadır. Sözlü gelenekte yaşayan Nasreddin Hoca fıkraları dijital kültür ortamının kendisine sunmuş olduğu imkânlar ölçüsünde özellikle sinema ve çizgi film olarak yeni bir formata kavuşturulmaya çalışılmıştır.¹ Fakat bu sözlü gelenek yaratmaları maalesef ki izleyici ve de özellikle çocuk izleyicisi tarafından yeterli ilgiyi görememiş hatta çocuklar tarafından Nasreddin Hoca'nın *"devamlı gülen, yaşlı, sakallı, kavuklu ve üzerinde uzunca bir kaftanı olan ama ne söylediği pek belli olmayan biri"* şeklinde bir bakış açısıyla algılanmasına neden olmuştur.

Yukarıda da ifade edildiği gibi sözlü kültür ortamının yaratım ve aktarım özelliklerine birçok yönüyle hâkim olamayan sinema ve çizgi film yapımcıları, daha çok bu alanda çalışmanın sadece pedagoglarla mümkün olabileceğini düşünmüşlerdir. Fakat genelde halk bilimi ve halk bilimcilerden, özelde ise Nasreddin Hoca araştırmacılarından yeteri kadar destek almadıkları ya da alamadıkları için, bu alandaki çalışmaları maalesef ki eksik kalmıştır. Bir fıkra metninin bağlam, yapı ve şekil, içerik ve işlev özelliklerini kavramadan sözlü geleneğe ait bir yaratmayı doğru bir şekilde dijital kültüre taşımanın birtakım zorluklar getireceği gerçeği ile karşılaşan sinema ve çizgi film yapımcısı, bu durum karşısında daha çok dijital kültürün kendilerine sunmuş oldukları imkânların sınırlarını zorlamaya başlamışlardır. Fakat buna rağmen özellikle de Nasreddin Hoca fıkralarının çizgi filme aktarımı konusu kendi içerisinde sorunlu bir alan olagelmıştır.

Daha önce de ifade edildiği gibi, sözlü kültür ile dijital kültür arasından özellikle yaratım ve aktarım bakımından birtakım farklılıklar söz konusudur. Sözlü kültür ortamında yaratılan ve aktarılan Nasreddin Hoca fıkraları, sözlü geleneğin kendisine sunmuş olduğu anlatım ve aktarım imkânlarını kullanmaktadır. Bu imkânlar içerisinde söz ve düşünce arasında çok önemli bir bağdan söz etmek mümkündür. Sözlü kültüre hâkimiyeti nispetinde öğrendiği fıkraları yine bağlamına uygun bir şekilde sözlü olarak icra eden anlatıcı bu işin aktarıcısı konumundadır. Bu fıkralar ya bir kişiye ya da bir topluluk önünde, bir meseleye açıklık getirmek, bir konuyu aydınlatmak, örnek vermek, ders vermek, eleştirmek, protesto etmek ya da rehabilite etmek ve eğlenmek için icra edilirler. Aktarıcı, genellikle söze, *"Hadi size bir Nasreddin Hoca fıkrası anlatayım da gülelim!"* şeklinde başlamaz. Bir Nasreddin Hoca fıkrası daha çok bir meseleyle ilişkilendirilerek anlatılır. Hayat karşısındaki tecrübenin hoşgörü atmosferi içerisinde aktarıldığı bu yaratmalar bu yönüyle özel bir bağlama sahiptirler.

Bir edebi tür olarak genelde fıkranın ve özelde ise Nasreddin Hoca fıkralarının hangi yaş aralığındaki dinleyiciler tarafından bilişsel olarak anlamlı bulunduğu meselesi bu konuda bizlere önemli ipucular sunabilmektedir.² Öncelikli olarak kabul etmek gerekir ki, her yaş aralığının bilişsel

¹ Nasreddin Hoca fıkralarının sinema ve çizgi filme kimler tarafından ve hangi tarihlerde uyarlandığı konusu ile ilgili daha geniş bilgi için bakınız: Erdoğan Tokmakçıoğlu, *Bütün Yönleriyle Nasreddin Hoca*, Geçit Kitapevi, İstanbul, 2004, s. 88-89.

² "Çocukta kavram gelişimi, somuttan soyuta doğrudur. Önce yiyeceklerin ve oyuncakların adları öğrenilir. 2-3 yaş grubunda çocukların dil gelişimi çok hızlıdır. Çocuk, bu dönemde Türkçenin söz dizimine uygun olmasa da 3-4 sözcükten oluşan cümleler kurabilir. Dış uyaranların fazla olması, ailenin ve çevrenin çocuğa ilgi göstermesi halinde söz dağarcığı 1000 sözcüğü bulabilir. Eylem ifade eden resimleri tanımlayabilir ve yorumlayabilir. Tekil ve çoğul kavramları ayırt edebilir. Ben ve o zamirleriyle bu ve şu sıfatlarını kullanabilir. Nerede? Sorusuna cevap verebilir. 3-6 yaşlar arasında şekil ve renk kavramları gelişir. Zaman ve sayı gibi soyut kavramlar da bu dönemde gelişme gösterir. Çocuk, 'ana dil'in söz dizimine uygun, zaman zaman birleşik cümleler kurmaya başlar. 4-5 sözcükten oluşan cümlelerle konuşabilir. Ritmik sözlerle, uyaklı söyleyişlere, sözcük oyunlarına ilgi duyar. Görülen geçmiş zaman eklerini sıklıkla kullanır. Cümle kurmada eylemlerin şimdiki zaman ve geniş zaman çekimlerine başvurur. Kendini ifade etmede, dış dünyayı tanımada ve duygularını dışa vurmada dilin söyleyiş

olarak anlamlı bulduğu edebi tür yaratmaları birbirinden farklılıklar arz etmektedir. Mesela bir bebeğin yaşamında bir tür olarak ninninin önemli işlevlerinden bahsetmek mümkündür. Bir bebeğe masal anlatamazsınız çünkü bebek ancak bir ninniye bilişsel olarak kavrayabilecek olgunlukta bir bilince sahiptir. Yine mesela 4-8 yaş aralığındaki bir çocuğunun her Nasreddin Hoca fıkrasını anlaması da beklenemez. Yukarıda da ifade edildiği gibi özellikle çocukların bu yaratmaları bilinçli olarak anlamlandırabilecekleri olgunlukta olmaları gerekmektedir.

Günümüz sinemasının önemli ayaklarından biri olan animasyon bir başka deyişle canlandırma sineması ya da çizgi film, resim ya da nesnelerin hareketli ve canlı oldukları yanılsamasını uyandıracak biçimde düzenlenmesi işlemidir (Şenler, 2005: 100). Animasyon, hareket eden çizimlerin değil, çizilenlerin hareketi sanatı olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda, her iki kare arasında ne olduğu, karenin üzerinde ne olduğundan çok daha önemlidir. Bu yüzden animasyon, kareler arasında (yer alan) görünmeyen aralıklar oluşturma sanatıdır, şeklinde tanımlana gelmiştir. (Şenler, 2005: 100).

Çizgi film kurgusu içerisinde, daha çok sözden değil, hareketten doğan bir komik durumdan bahsetmek mümkündür. Çocuklar çizgi film kurgusunda sözden çok çizgilerin hareketlerine, bir yönüyle de çizgilerin birbirleriyle oluşturdukları uyumsuz durumlara, aşırılıklara, gerçeküstü durumlara gülmektedirler. Çizgi filmdeki karakterlerin çiziminde kullanılan grotesk sanatını da bu bağlamda ele almak mümkündür. Bu yönüyle çizgi film aslında mizahın yazı ile değil, çizgi ile ifade edildiği bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır (Oral, 1998: 82). Çizgi filmde gülmeyi yaratan güç aslında gülmenin nesnesinden ziyade gülen kişinin onu nasıl değerlendirdiği ile alakalıdır. Yani, çizgi filmde gülmeyi ortaya koyan asıl durum, çocuk izleyicinin bilincinde oluşan yeni duruma vermiş olduğu tepkidir. Mesele çatıdan düşen adamın hiçbir şey olmamış gibi ayağa kalkması, insan kahramanların gökyüzünde uçabilme yeteneklerine sahip olması ya da insan özelliklerine sahip hayvanlar gibi gerçeküstü durumların çizgi film kurgusu içerisinde yer alması, çocukların zihninde kırılmalara neden olmakta ve dolayısıyla da zihinde oluşan kırılmanın çocuklarca komik ve eğlenceli bulunmasına neden olmaktadır (Koestler, 1997: 57- 92).

Morreall, çocuklarda mizah anlayışının gelişimini şöyle izah etmektedir: *“Çocuk bir kez dünyaya ait bir resim oluşturup da bunu kullanmaya başlarsa, artık mizahi durumlardan da hoşlanmaya başlayabilir. Elbette ki ilk başlarda, çocuğunun mizah anlayışındaki kavrayışsal değişimler çok basit düzeyde olacaktır. En azından bizim kültürümüzde, yetişkin mizahının önemli bir bölümü, uyumsuzluğun imgelemesine ya da yaşanmasına dayalıdır ama çocukların bir şeyi komik bulmasının nedeni, çok basit bir biçimde ifade edilirse, daha önce böyle bir şeyle hiç karşılaşmamış olmalarıdır. Yetişkin nüktelerindeki kavrayışsal değişim, genellikle kişinin ortaya çıkan durum ya da şeye ilişkin daha farklı bir beklentisinin olmasından kaynaklanır; o kişi durum ya da şeyin beklediği gibi olmadığını anlar ve bunda komik yanlar bulur. Kişi bu duruma ya da bu şey benzeyen bir şeyi daha önce yaşamış ya da görmüştür ama uyumsuz yanlar o zaman yoktur. Buradaki şaşırtmaca, bir kişinin kavrayış dizgesinin bir kısmının bozulmasına bağlıdır. Ama çocuk mizahında değişim bundan daha basittir. Mizah, çocuğun, karşı karşıya olduğu nesne ve olayları her zamanki gibi bir farkındalıkla anlarken, onun dünya resminde bulunmayan, henüz hazır olmadığı şaşırtıcı yeni bir durumla karşılaşmasıdır. Çocuğun kavrayış dizgesi*

imkânlarını keşfetme çabası içindedir. 6-8 yaş aralığında çocuk bir yandan okuma yazmayı öğrenirken diğer yandan söz dağarcığını yeni sözcüklerle zenginleştirir. Sözlü iletişimin yanına bir de yazılı iletişim becerisini ekler. Sıralama, sınıflandırma, tamamlama ve karşılaştırma gibi birçok işlemi birden yapabilir. Ancak söz konusu öğelerin yakın çevreden seçilmiş tanıdık bildik nesneler olmasına özen gösterilmelidir. İlköğretimin ilk yıllarında matematik problemlerinde ceviz, elma, portakal gibi nesnelerin kullanılması bu yüzdendir. 8-10 yaş grubunda on sözcükten oluşan cümleler kurabilir, benzetmeler yapabilir. Konuşmalarında ve yazılarında zaman zaman deyimlere yer verir. 10-12 yaş grubunda birleşik cümleler kurabilir, olumlu olumsuz yargıları bildiren yan cümlecikli yapıları kavrayabilir. 12-15 yaş aralığında sözcüklerin yan anlamlarını, dilin mecazlarını kavramıştır. Deyimleri, atasözleri anlar ve yerli yerinde kullanır. Örtük ifadeler kullanmaktan hoşlanır. İmalar, kinayeler, ironik vurgular, nükteler, sözcük oyunları, söz sanatları ilgi alanına girer. Sözlerini alıntılarla süslemeye yatkındır (Arıcı vd., 2012: 35-36)“.

uyumsuz bir takım şeyler tarafından henüz bozulmadığı için, ortaya çıkan yeni bir durumun özellikleri hakkında hiçbir beklentisi yoktur (1977: 64-65)". Morreall'ın bu açıklamasına katılmakla beraber kanaatimizce, çocuklar çizgi film kurgusundaki gerçeküstü bu durumun farkındadır ve bu gerçeküstü kurgunun kendisi üzerinde uyandırmış olduğu algının sonucu olarak keyif almakta ve gülmektedir.

Nasreddin Hoca fıkralarındaki nükte, hiciv ve ironi daha çok söz ve düşünce temelli kavramlar oldukları için, bu kavramların çizgi film kurgusu içerisinde ve de bağlamından uzak bir biçimde ifade etme imkânına kavuşamamıştır. Nasreddin Hoca fıkralarında gerçek, güzelleştirilmeye çalışılmamıştır aksine gerçek, karakterize ve dolayısıyla da karikatürize edilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Nasreddin Hoca fıkralarında daha önce de ifade edildiği gibi fikir ve söz birbirini tamamlayan iki temel unsurdur. Bu durum çocukların Nasreddin Hoca fıkralarını özellikle bağlamından uzak bir biçimde ve çizgi film kurgusu içerisinde algılanmasını güçleştirmektedir. Bu durum yukarıda da ifade edildiği gibi, çocuğun mizah kavramıyla olan ilişkisi nispetinde önem arz etmektedir. Morreall yine bu duruma şöyle bir açıklama getirmektedir: *"Çocuk, duygusal ve zihinsel açıdan geliştikçe ve küçük uyumsuzluklardan zevk almaya başladıkça mizah kapasitesi ve nüktelerinin karmaşıklığı da gelişir. İlk birkaç yıl içinde, çocuğun yaptığı şakaların çoğu basit uyumsuzluklarla ve çocuğun güçlü algılamasıyla şekillenir. Birisini uygunsuz kıyafetler içinde görmek ya da birisini yanlış bir adla çağırmak gülmek için önemli nedenlerdir. Çocuk altı yaşına geldiğinde, artık soyut ve mantıklı düşünme yeteneği gelişmiş olduğundan, bilmecelere, özellikle de "adamin biri" diye başlayan bilmecelere merak sarar. (Adamin biri saati pencereden atmış, niye? Çünkü zamanın uçup gittiğini görmek istemiş.) Sekiz yaşından sonra, bilmeceler fıkralara dönüşür, on iki yaşlarında ise, fıkralar çocuğun yaptığı şakaların önüne geçer. Çocuk büyüdükçe, fıkraları anlatma biçimi önem kazanır. Zekice olması, biçimi ve özellikle de altı yaşındaki çocuklar için önemli olamayan kısalığı, fıkraya gülünüp gülünmemesi artık on iki yaşındaki çocuklar için önemlidir. Ergenlik çağında gittikçe daha karmaşık fıkralar takdir görür, gerçek hayatta olanlar komik bir biçimde anlatılır ve hazır cevaplılık öne çıkar (1997: 68)".*

Peki, "Çizgi film yapımcıları, Nasreddin Hoca fıkralarının çizgi filme aktarımı konusunda nasıl bir yol izlemelidirler?" sorusuna nasıl bir cevap aramalıdır? Bu konuda öncelikle ifade etmek gerekmedir ki, kültür ekonomisi alanında çalışan girişimler, geleneksel sözlü anlatım bağlamını iyi bilmelidirler. Sözlü kültürden dijital kültüre taşınan bu yaratmaların bağlamıyla beraber dinleyicisine vermiş olduğu mesajı izleyenine nasıl vermelidir sorusu üzerine yoğunlaşmalıdır. Yani burada amaç Nasreddin Hoca'yı mı yoksa Nasreddin Hoca fıkralarını mı tanıtmak olmalıdır? Konu özellikle bu alandaki girişimcilerin üzerinde durması gerektiği konuların başında olmalıdır.

Yukarıdaki açıklamalar da göz önünde bulundurulduğunda şunları ifade etmek mümkündür: Nasreddin Hoca'nın ve Nasreddin Hoca fıkra anlatı geleneğinin çocuklara tanıtımında metin yazarlığı ve fıkra metinleri üzerinden yeniden bir senaryolaştırma çalışması yapmanın mümkün olduğunu söyleyebiliriz. Yani çizgi filme uyarlanması planlanan fıkra metninin tüm detaylandırma çalışmasının yapılması ve özellikle fıkra metnindeki kurguda söz ve hareket komiğinin ne ölçüde uyumluluk arz ettiği yine izleyici gurubunun yaşı ve bilinç düzeyi göz önünde bulundurularak hazırlanmalıdır. Kanaatimizce, Nasreddin Hoca fıkralarının şimdiye kadar çizgi filme aktarımında, yukarıda da ifade edilen hususun göz ardı edilmesi, bu konuda yapılan çalışmaların özellikle çocuk izleyiciler tarafından ilgisizlikle karşılanmasına neden olmuştur.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çocuklar doğumla beraber gelen eğlenme, hoşça vakit geçirme ve dolayısıyla bu durumun doğal bir sonucu olarak oyun oynama ihtiyacına hayatlarının birçok evresinde ihtiyaç duymuşlardır. Özellikle çocuklardaki sınırsız merak ve zengin hayal kurma kabiliyeti onları birçok yönüyle yetişkinlerden ayırmaktadır. Bu durumun bilincinde olan günümüz modern insanı artık birçok alanda olduğu gibi başta çocuk eğitimi uygulamalarına daha fazla zaman ve emek harcamaktadır. Çocuğa

bakış anlayışının tüm dünyada değişime uğramasıyla beraber çocuklar artık küçük yetişkinler olarak görülmeye başlanmış ve bu durumun bir sonucu olarak da çocuk eğitimiyle ilgili olarak yeni teknik ve yöntemler geliştirilmiştir.

Çocuk kavramının günümüzde daha bilinçli bir şekilde yeniden keşfiyle beraber özellikle sözlü kültürün imkânları dâhilinde yaratımı ve aktarımı yapılan ve halk edebiyatının önemli türleri arasında yer alan Nasreddin Hoca fıkraları da kendine dijital kültürde yer bulmuştur. Daha çok çizgi film kurgusu içerisinde kendine yeniden yer bulan Nasreddin Hoca fıkraları, bu sektörde çalışan yapımcılar tarafından önemli bir kaynak olarak görülmesine rağmen bu alandan gerektiği şekliyle istifade edilememektedir. Sözlü geleneğin imkânlarını iyi tahlil edemeyen yapımcılar, bu kültürel yaratmaların çizgi film kurgusu içerisine nasıl taşınacağı konusunda da sıkıntılar yaşamaktadırlar. Daha önce de ifade edildiği gibi kültür ekonomi alanında çalışan girişimciler, genelde halk bilimi ve halk bilimcilerden, özelde ise Nasreddin Hoca araştırmacılarından yeteri kadar destek almadıkları ya da alamadıkları için, bu alandaki çalışmaları maalesef ki eksik kalmıştır.

Nasreddin Hoca fıkralarının çizgi film kurgusu içerisine taşınmasında karşılaşılan problemlerden biri de, bu fıkraların yaratım, aktarım ve işlev özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Nasreddin Hoca fıkralarındaki mizahın genel niteliklerinden biri de fıkralarında sözden doğan komiğin daha çok, durumdan doğan komiğin daha az oluşudur. Yani fıkralarda söz komiği, hareket komiğine ağır basmaktadır. Bu durum Nasreddin Hoca fıkralarının sinema, tiyatro ve çizgi filme uyarlanmasında sorun oluşturmaktadır. Nasreddin Hoca'nın mizahında söz ve hareket komiği genellikle birbirini tamamlayan iki unsurdur. Yaşına bağlı olarak daha çok çizgi filmde hareket komiğini algılayan çocuklar için bu durum Nasreddin Hoca fıkralarını algılamada sorun teşkil etmektedir. Bu yüzden bu alanda çalışan yapımcılar bu durumun getirdiği sonuçlara bağlı olarak bu alanda sıkıntılarla karşılaşmaktadırlar.

Nasreddin Hoca fıkralarını yukarıda bahsi geçen nedenlerden dolayı şimdiye kadar çizgi film kurgusuna taşıma konusunda bazı problemlerle karşılaşılmasına rağmen bu konuda geliştirilecek yeni teknik ve metotlarla bu soruna bir nebze de olsa bazı çözüm önerileri getirmek mümkündür. Öncelikli olarak her Nasreddin Hoca fıkrasını çizgi film kurgusuna taşımak yerine daha çok çizgi film kurgusuna uygun ve de daha çok içerisinde söz ve hareket komiğinin birbiriyle bir bütünlük arz ettiği fıkraları seçmek bu konuda daha olumlu sonuçlar doğuracaktır. Böylelikle fıkradaki söz komiği hareket komiğiyle bir bütünlük arz edeceği için bu fıkralar çocuklar tarafından bilişsel olarak da daha anlaşılır olacaktır. Ayrıca, Nasreddin Hoca tipinin genel özelliklerine zarar vermeden, metin yazarlığı ve yeniden senaryolaştırma tekniğini de kullanarak ortaya çocukların anlayabileceği bir Nasreddin Hoca tipi de koymak mümkündür. Burada önemli olan kanaatimizce Nasreddin Hoca'yı çocukların anlayabilecekleri bilişsel bir formata kavuşturabilmektir. Bu durum bu bağlamda aslı bozulmuş bir Nasreddin Hoca tipi olarak algılanmamalıdır. Burada unutulmaması gereken nokta Nasreddin Hoca'yı ve Nasreddin Hoca fıkra geleneğini çocuk izleyicilerle tanıştırmak ve bu gelenek üzerinden çocuklara hayata dair tecrübeleri doğru bir biçimde aktarabilmektir.

KAYNAKÇA

- Arıcı, Ali Fuat vd. (2012). *Kuramdan uygulamaya Çocuk Edebiyatı El Kitabı*, Editör: Tacettin Şimşek, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Bayraktar, Zülfikar (2010). *Mizah Teorileri ve Mizah Teorilerine Göre Nasreddin Hoca Fıkralarının Tahlili*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Ali Duymaz, İzmir.
- Bayraktar, Zülfikar (2013). "Nasreddin Hoca Fıkralarının Metin Merkezli Halk Bilimi Kuramlarından Yayılma ve Gelişme Kuramlarına Göre Tahlili", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler*

- Dergisi*, S 14, s. 141-152.
- Ekici, Metin (2009). "Gülme Teorileri ve Nasreddin Hoca Fıkraları", 21. Yüzyılı Nasreddin Hoca İle Anlamak Konulu Sempozyum Bildiri Kitabı, [Uluslararası Sempozyum, 8-9 Mayıs, Akşehir: 2008], Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s. 271-280.
- Emeksiz, Abdulkadir (2013). "Nasreddin Hoca Fıkralarının Atasözleri ve Deyimlerle İlgisi", *Türk Halk Edebiyatı İncelemeleri (Saim Sakaoğlu Armağanı)*, (Ed. Metin Ergun), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, s. 325-340.
- Kaya, Muharrem (2011). Nasreddin Hoca Fıkralarında İroni, *Gösteri Sanat ve Edebiyat Dergisi*, S 304, s. 33-37.
- Kırman, Ümrallı Deveci (2005). "Nasreddin Hoca Fıkralarında Eksikliğe Dayalı Gülmeceyi Yaratın Karşıtlıklar", *I. Uluslararası Akşehir Nasreddin Hoca Sempozyumu Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı*, (6-7 Temmuz, 2005-Akşehir), s. 318-335.
- Koestler, Arthur (1997). *Mizah Yaratma Eylemi*, Çev. Sevinç Kabakçioğlu; Özcan Kabakçioğlu, İris Yayıncılık, İstanbul.
- Morreall, John (1997). *Gülmeyi Ciddiye Almak*, Çev. Kubilay Aysevener; Şener SOYER, İris Yayıncılık, İstanbul.
- Oral, Tan (1998). *Yaza Çize*, İris Yayıncılık, İstanbul.
- Sakaoğlu, Saim (2013). *Nasreddin Hoca Üzerine Yazılar*, Kömen Yayıncılık, Konya.
- Şenler, Filiz (2005). "Animasyon Tarihi, Teknikleri ve Türkiye'deki Yansımaları", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S 3, s. 99-114.
- Tokmakçioğlu, Erdoğan (2004). *Bütün Yönleriyle Nasreddin Hoca*, Geçit Kitapevi, İstanbul.
- Türkmen, Fikret (1999). *Nasreddin Hoca Latifelerinin Şerhi (Burhaniye Tercümesi) Transkripsiyon, İnceleme, Metin*, Akademi Kitabevi, II. Baskı, İzmir